

NELJAS MAAILMAFILMI FESTIVAL TEGELES JUURTE JA RADADEGA ANTROPOLOOGILISES DOKUMENTAALFILMIS

Pille Runnel

Neljas Tartu visuaalse kultuuri festival Maailmafilm toimus 26. aprillist kuni 1. aprillini 2007 Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas. Festivali keskmes oli filmiprogramm ligi poolesaja filmiga. Põhiprogrammi moodustasid uuemad dokumentaalfilmid, lisaks sellele filmide eriprogrammid ja arutelud. Avati kolm näitust.

Neljanda Tartu visuaalse kultuuri festivali raames linastus 48 filmi 39 riigist, külastajate arv küündis 5300-ni. Lisaks filmide põhiprogrammile oli kavas eriprogramm-töötuba antropoloogiast ja dokumentalistikast, Robert Gardneri filmide retrospektiiv, arktiliste rahvaste mängufilmide eriprogramm ning Eesti dokumentaalfilmide eriprogramm ja ümarlaud – Andres Maimiku, Jaak Kilmi, Esto TV ja Urmas E. Liivi filmid.

Festival keskendus esmajoonel antropoloogilisele dokumentalistikale ja loovale dokumentalistikale. Festivali põhiteema oli juured ja rajad kultuuris. Antropoloog James Clifford on vastandanud omavahel kahte kultuurivormi, öeldes, et kultuuri ja identiteeti on kõige paremini võimalik mõista juurte ning radade metafooride kaudu. Siit kasvas välja ka festivali põhiteema: liikuvus ja paiksus kultuuris. Ühelt poolt on kultuur juurtega lokaalsuses kinni olemine, teiselt poolt on kultuur midagi, mis eksisteerib reisimise, rännakute või radade kaudu. Kuigi antropoloogilise kallakuga dokumentaalfilmid jäädvustavad sageli just elu paiksetes kogukondades, on maailma avardumise ja toimimise mõistmisel oluline ka ühest kohast teise liikumine.

Juurte ja radade metafoorid viitavad paljudele küsimustele. Sotsioloogide ja antropoloogide jaoks on „juurte ja radade“ kontseptsioon tugevasti seotud etnilise ja rassilise marginaliseerumise, piiride, vähemuspoliitikate, postkolonialismi ja diasporaade küsimuste, poliitiliste ja majanduspõgenike temaatikaga. See on poliitiliselt laetud väljend. Maailmafilm vaatas seda sõnapaari laiemana. Filmikaamera on jäädvustanud indiviidide eneseotsinguid ning kultuurilistest või religioossetest tõekspidamistest lähtuvaid tegusid, aga ka lugusid traditsioonilistest nomaadidest, palveränduritest, ränduritest. Nii oli programmis *road movie* laadi lugusid teel olemisest, kuid ka psühholoogilise rõhuasetusega lugusid sellest, kuidas vajadus liikuda võib olla inimestele ahistav või vastupidi, võimalus ahistusest ja ummikust pääseda.

Koostöös tuntud etnograafilise dokumentalistika keskusega *Documentary Educational Resources* (DER) näidati festivalil valikprogrammi Ameerika antropoloogilise dokumentalistika ühe suurkuju Robert Gardneri filmidest. Gardneri filmide retrospektiivi mahtus antropoloogilisem osa tema loomingust. Gardner on üks neist ebatavalistest dokumentalistidest, kelle töödes on ühendatud antropoloogi uuriv pilk kunstniku esteetilise tunnetusega. Oma töödes oli ta otsija, katsetades erinevaid tehnikaid ning arendades välja eripärase, äratuntava poeetilise stiili. Kuigi Gardnerile on antropoloogid seda ka ette heitnud, tajus ta fakti ja fiktsiooni vahelise piiri säilitamist teda piirava strateegiana ning ületas mõnigi kord nende kahe vahelist nähtamatut joont.

Eesti dokumentalistika programmi eesmärk oli käsitleda filme, mis keskenduvad arengutele meie enda ühiskonnas. Ümarlauas osalesid teiste seas Andres Maimik, Jaak Kilmi ning Urmas E. Liiv, kes on kõik tegelenud praegusaja eesti ühiskonna portreeterimisega. Ümarlaul arutleti selle Eesti dokumentalistika suuna kasutatavate võtete ja tõekspidamiste üle. Ümarlauda modereeris Anders Härm.

Festivali näitusteprogramm keskendus samuti festivali peateema – liikumise ning paigalolu küsimustele. Norra antropoloogide Eva ja Tore Saetersdali ülevaade kaljujoonistest Mosambiigis ja Zimbabwes avas liikumise aastatuhandetevanuste ajaloo. Euroopa söömisharjumuste näitus „Eurooplased lauas“ käsitles kaasaega. Ajavahemikul 1991–1994 läbi rännatud 15 toonase Euroopa Liidu liikmesriiki, üks või mitu inimest söömas, koosolemise viisid nen-

des kohtades – see kõik koos aitas kirjeldada ehedat kohalikkust, tehes seda argipäevaste, kõige kesksemate tegevuste kaameraga jäädvustamise kaudu.

Põhja-Ameerika looderanniku põlisrahvastest kunstnike graafika näitus kinnitas kohaliku identiteedi tugevust ja selle loomingulist jõudu. Näitus oli seotud ka filmiprogrammis olevate arktiliste põlisrahvaste mängufilmide programmiga. Nii looderanniku indiaanlaste kunst kui ka mängufilmid ühtaegu esindavad ja loovad arktilist maailma, tõstes selle maailmapildi keskmesse etnograafilised elemendid.

Maailmafilmi festival aitas ühendada neid organisatsioone ja inimesi, kes pidasid oluliseks tuua maailma kultuuriline mitmekesisus filmide ja näituste vahendusel Eestisse, tundes ära nii liikumise kui ka kultuuris kohal olemise olulisuse. Festivali toetajate ja koostööpartnerite hulgas oli mitmeid saatkondi ja riikide kultuuriesindusi nagu Prantsuse Kultuurikeskus, Prantsuse suursaatkond, Portugali suursaatkond ning välisministeerium, Kanada suursaatkond, Soome Filmi Instituut, Norra Filmi Instituut, aga ka Eesti institutsioonid nagu Tartu linnavalitsus, Eesti kultuuriministeerium, Eesti Kultuurkapital ja Eesti Filmi Sihtasutus.